

200

11

12

13

ספר חנוכה

כמה פלמים נעין האדם שזה הי' סיבה לגאולה
או דבר אחר, אבל הכל הוא מלד החשבון של קץ
שם לחושך, שמחילת הגלות הי' זמן הזה
מיועד לגאולה, ורק שהקצ"ה מסבב הסיבות
שאכלו באותו זמן.

וענין זה שיך באמת לנס חנוכה.
שאמרו חז"ל וחושך זו יון שהחשיכו עיניהם של
ישראל, והמדרש מרמז לנו כי מחילת הכריאה
הי' זמן מוגבל לחושך זה, ורק לזמן הזה ניתן
להחושך להשתלט על העולם, וכל הגבורה של
החשמונאים הייתה רק ע"י החטירות
מלמעלה, והמעלה של החשמונאים הייתה
שהם היו הכלים לקבל זאת הכשפה,
שהרגישו שאז זמן פקידה ושיש הארה מלמעלה,
וכם היו הכלים לקבל ההארה הזו של קץ שם
לחושך, וגם בגלות זו אשר אנו חיים בה היום
הי' הרבה זמנים של פקידה, וכמו שמלינו כבר
צראנו שאמרו פירוש שנים לפרש זמן
הפקידה במקראות שבספר דניאל על זמנים
שנים צימי הגלות אשר כבר עברו, והענין הוא
שכל אלו הזמנים היו זמנים של פקידה, והי'
באמת החטירות מלמעלה באותה שעה
לגאולה, רק שלא היו הכלים המוכנים לקבל את
ההארה ממרום, ומעלת הדור של החשמונאים
הי', שהרגישו את החטירות מלמעלה
והואילוי אותה מן הכח אל הפועל

(א) ויהי מקץ שנתיים ימים וגו' במדרש
מביא על זה הקרא קץ שם לחושך זמן נתן נעולם
כמה שנים יעשה באפילה ומאי עטס קץ שם
לחושך שכל זמן שיר הרע בעולם אופל וללמות
בעולם, דכ' אכן אופל וללמות, נעקר יצר הרע
מן העולם אין אופל וללמות בעולם, דבר אחר
קץ שם לחושך, זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה
באפילה ציית האסורים כיון שהגיע הקץ חלם
פרעה חלום, ע"כ. המדרש מגלה לנו סיבת
חלום פרעה, כי בפשטות אנו מפרשים כי סיבת
גאולה יוסף הי' חלום פרעה, אבל המדרש
מגלה לנו כי סיבת הגאולה הי' כי קץ שם
לחושך, שמחילת מאסר יוסף צבור הי' קץ
לחושך הזה, והי' זמן מסוים ומוגבל כמה זמן
הי' לריץ יוסף ליצב צבור, וכשבא הזמן של הקץ
אז חלם פרעה חלום, שסיבב הקצ"ה סיבה של
חלום פרעה שכל ידי זה ילא יוסף מהצור.

כענין הזה מלינו בגאולה מזרים דכתיב
"ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים וידע
אלקים", שפשטות כונת הקרא הוא כי ע"י מה
שזעקו והתפללו ע"י ידע אלקים, אבל הרה"ק
מאזכירא ז"ל מפרש כי ע"י ה"ידע אלקים",
ע"י מה שנתן לבו עליהם, ע"י צא החטירות
מלמעלה לבני ישראל, ואז "ויזעקו ותעל
שועתם", וכן הוא בכל הגאולות, שאף שגאולה

הפיכת חלומותינו למציאות

שכל מה שעשה יוסף לא היה אלא בכדי
להגשים את החלומות. ועל דרך זה
הצדיק הרמב"ן את כל המאורע הקשה
הזה, שלכאורה יש לתמוה אחר שעמד
יוסף במצרים ימים רבים והיה פקיד ונגיד
בביתו של פרעה, היאך לא שלח מכתב
אחד לאביו להודיעו שהוא חי. אלא בעל
כרח שיוסף רק המשיך לשחק כאילו
הוא מת כדי לקיים את שתי החלומות
שחלם, שהוא היה בטוח שאביו ואחיו לא
ישתחו לו בארץ ישראל כי אם בהיותו
בארץ מצרים כשיראו את הצלחתו
הגדולה שהשיג שם, ולכן היה מוכרח
להערים כדי להוריד אותם למצרים.

והנה יוסף התנהג באופן הזה מפני
שהבין שאף על פי שחלומותיו
היו כנים ואמיתיים, מכל מקום הם לא
יתגשמו מעצמם אלא רק על ידי תכנון
ועבדה קשה. ויש הרבה בני אדם שהם
בעלי חלומות כמו יוסף, שיש להם
שאיפות להשיג דברים גדולים ומשפיעים,

(א) האדם צריך לפעול כדי להגשים
את החלומות

(ב) בתיב (בראשית מב, ט) "ויכר יוסף את
אחיו והם לא הכרהו. ויזכר יוסף
את החלומות אשר חלם". וכתב הרמב"ן
(שם) שבראות יוסף את אחיו משתחוים
לו הכיר שנודמן לפניו אפשרות להפוך
את חלומותיו למציאות, ולכן הוא המשיך
להסתיר את זהותו מהם עד שהשתחו
כולם אליו והתגשם החלום הראשון של
(לו, ז) "והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחוין
לאלמתי". ואפילו לאחר מכן, גילה יוסף
את עצמו לאחיו רק בשביל לגרום לאביו
לבוא למצרים שעל ידי זה כולם ישתחו
אליו ביחד ויתקיים התמונה השניה
שראה בנערותו של (שם, ט) "השמש
והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי".
ולולי כן היה יוסף חוטא חטא גדול לצער
את אביו ולהעמידו ימים רבים באבל, ואף
אם היה רצונו לצער את אחיו קצת, היאך
לא חמל על שיבת אביו. ולכן צריך לומר

(2)

חא"צ
לכ"ג

10

נקטו הראשונים שהשם יששכ"ר עם שני שיני"ן כולל שני שכרים, שכר אחד שנתנה את שפחתה לבעלה, ושכר שני ששכרה אותו בדודאי ראובן. ומטעם זה בדרך כלל אנו מבטאים את השם יששכר רק עם שי"ן אחת כנגד השכר שנתנה את שפחתה ליעקב, שזהו גנאי קצת להזכיר את השי"ן השניה שהיא כנגד מה ששכרה את בעלה בדודאי בנה. אבל הכריע החתם סופר (פרשת ויצא) שבפעם הראשונה שמזכירים את שמו של יששכר יש להגותו עם שני שיני"ן, שאין בושה נוספת להזכיר ענין זה סמוך מיד למעשה המקורי, ובספר טעמא דקרא (פרשת ויצא) העיד שכן הורה החזו"א ז"ל.

והדברים נפלאים, שהלא ידוע שלידת האדם באה מן השמים, כראיתא בגמרא בנדה (לא, א) שלשה שותפים יש באדם אביו ואימו והקב"ה וכו', ואם כן למה לאה היתה צריכה את הסיבה של הדודאים כדי להוליד את יששכר. ומשמע מאופן סיפור הדברים שאילו לאה לא שכרה את יעקב בלילה ההוא לעולם לא היה יששכר נולד, והרי כבר נגזר בשמים שיהיו י"ב שבטים ושיששכר יהיה השבט המסוגל לעסוק בתורה. וכתב הספורנו (בראשית ל, טז), "בהשתדלותן בהכנסת הצרות וענין הדודאים נשמעה תפלתן על זה כי ראוי לצדיק שיעשה השתדלות הטבעי האפשרי אצלו להשיג חפצו ועם זה יתפלל שישגי התכלית". ומבואר מכאן שאי אפשר

לאדם להשיג את חלקו הראוי לו בעבודת ה' ובעשיית המצוות אלא רק על ידי השתדלות טבעית וריבוי תפילה. ולכן ואע"ג שמן השמים לאה היתה ראויה להוליד ו' שבטים, לא זכתה לאה להגשים את גורלה אלא בשביל שטרחה לעשות כמה מיני השתדלות. ורחל לא הבינה את הנקודה הזאת מיד, שהיא סברה בטעות שאם הקב"ה רוצה לתת לה בנים הרי זה יתפתח ממילא ואין היא צריכה להשתדל ולהתפלל כדי להגשים את חלקה. ובסוף הדבר זכתה רחל להוליד בנים רק כשהכירה את טעותה וזכה, דכתיב (שם, כב) "ויזכר אלקים את רחל וישמע אליה אלקים ויפתח את רחמה", ופירש הספורנו (שם) "שהשתדלה להוליד בהכניסה צרתה

אצל הפרות מצינו שהם עמדו ביחד על שפת היאור שרק מצרים תוכל להכין מזון לשבע שני הרעב, משא"כ בארצות האחרות שלא יועיל להם. ונראה שהחטרומים לא היו יכולים לתפוס את פתרונו של יוסף, שהם סברו שכל מה שהאדם רואה בתוך החלום יקרה בכל מקרה, ואין האדם צריך לפעול בקום ועשה כדי לקנימו או להכין בשבילו. ולכן לדעתם לא יתכן שבתוך החלום של פרעה יהיה רמז לפעולות נדרשות ועצות מעשיות. אבל יוסף ידע שהאדם צריך לטרוח כדי להגשים את חלומותיו, ולכן הוא הבין שהחלום בא לצוות את פרעה לפעול בקום ועשה להכין את עצמו כדי להציל את עמו בשנות הרעב. וכיון שרק יוסף הצליח להסביר את כל פרטי החלום, הפתרון שלו נתקבל ביותר.

ב' דודאי ראובן וגם לאה הבינה שהאדם צריך לעבוד כדי להגשים את חלומותיו ושאיופותיו, ולכן אחרי לידת יהודה כתוב (בראשית ל, ט) "ותרא לאה כי עמדה מלדת ותקח את זלפה שפחתה ותתן אתה ליעקב לאשה". וכתב הרמב"ן (שם) שאע"ג שלאה מרצונה להעמיד עוד בנים מתוך י"ב שבטים, ולכן היא הכניסה את שפחתה לבעלה, וגם סחרה עם דודאי ראובן בשביל לילות נוספים עם יעקב אבינו, וכמו שאמרה (שם, טז) "ותאמר אלי תבוא לי שכר שכרתיך בדודאי בני וישכב עמה בלילה הוא". ועל ידי זה זכתה לאה לא רק לגדל את גד ואשר בני זלפה, אלא גם להקים בעצמה עוד שני שבטים גדולים בישראל, כראיתא בילקוט שמעוני (פרשת ויצא רמז קט), "בוא וראה כחן של דודאים שעל ידי דודאים עמדו שני שבטים גדולים בישראל יששכר וזבולון".

ולפי נקרא שמו יששכר שלידתו היתה בזכות שלאה שכרה את זמנו של יעקב בדודאי בנה. ואע"ג שלאה אמרה טעם אחר לקריאת שמו כדכתיב (שם, יח) "ותאמר לאה נתן אלקים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי ותקרא שמו יששכר", מכל מקום כבר כתבו הרשב"ם (שם) והדעת זקנים מבעלי התוס' (שם) שבשביל השכר שנתנה את שפחתה ליעקב לא היה ראוי לה ליתן את השם יששכ"ר עם שני שיני"ן אלא את השם ישכ"ר עם שי"ן אחת. ולכן

אבל אינם מצליחים לבסוף בגלל שהם יושבים ומצפים וממתנים שהחלום יתפתח מעצמו, בלי שום הכרה שהגשמת החלומות דורש יגיעה מתמשכת. ומהא טעמא חלו"ם הוא אותיות לוח"ם וגם מוח"ל, שכל אדם שחולם חלום ואינו מוכן ללחום כדי להגשימו ולהשיגו הרי זה כאילו מחל עליו.

ונראה שמפני זה קיבל פרעה דוקא את פתרונו של יוסף. דהנה איתא (במדרש) (פרשה פט אות ו), "פתרין היו אותו אלא שלא היה קולן נכנס באזניו". כלומר שהחטרומים הציעו פירושים רבים לחלומותיו של פרעה אך רק פתרונו של יוסף הצליח למצוא חן בעיניו. וצריך ביאור באיזה נקודה היה פתרונו של יוסף שונה מהאחרים ומדוע דוקא הוא זכה לשכנע את פרעה ביותר. ותירץ בספר משך חכמה (מא, ג, כז) שהחטרומים לא היו יכולים להסביר אמאי שבע הפרות הרעות היו עומדות אצל הפרות היפות על שפת היאור. שהרי היה ברור לכולם ששבע הפרות היפות ושבע הפרות הרעות מסמלות שבע שנים של שובע שאחריהם יגיעו שבע שנים של רעב, אבל הם לא היו יכולים לבאר היאך אפשר שיהיה זמן של שובע וזמן של רעב בבת אחת. ועוד הם לא היו יכולים לפרש מפני מה פרט זה מופיע רק בתוך החלום של הפרות ולא בתוך החלום של השבילים. ויוסף חידש שעמידת הפרות הרעות אצל הפרות היפות על שפת היאור מורה על

הפעולה שפרעה צריך לעשות כדי להציל את מדינתו, כי בתוך שבע שנים הראשונות כבר עמדו שבע שנים האחרות ללבוא, רוצה לומר שבמשך שבע שנים של שובע פרעה צריך לצבור בר ולאסוף דגן להיות למחיה בשביל שבע שני הרעב, וזה מרומז במה שעמדו שניהם זה אצל זה על שפת היאור. והטעם שלא מוזכר אצל פרט זה בחלום של השבילים, הוא לפי שהפרות מורות על השובע והרעב שיהיה בארץ מצרים, ולכן הם יצאו דוקא מן היאור שהצלחת מצרים תלויה לגמרי במימי היאור, אך שבע שבילים מורות על השובע והרעב בשאר הארצות הסמוכות למצרים שאינן קשורות ליאור. ולכן רק

שע

ד) כל המועדים עתידין להתבטל חוץ מחנוכה ופורים

איתא במדרש (משלי פרשה ט) "שכל המועדים עתידים בטלים, וימי הפורים אינם בטלים לעולם", ובספר מגיד משרים (לרבי יוסף קארו ז"ל, פרשת ויקהל מהדו"ק) ובספר עטרת זקנים (סימן חדע) גרסו "וימי חנוכה ופורים אינם בטלים לעולם". וצריך ביאור אמאי דוקא הני ב' ימים טובים ישארו, לעומת שאר ימים טובים שבטלים לעתיד לבוא. ויש לומר שזהו מפני ששלשת הרגלים הגיעו ממילא ולא על ידי השתדלותם של בני ישראל, וכמו שציווה הקב"ה למשה רבינו (שמות יד, יד) "ה' ילחם לכם ואתם שרויים למטה בתוך מ"ט שערי טומאה, עד שטענו המלאכים לפני הקב"ה שהללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה

בכל זאת עלינו תמיד להשתדל בכל התחבולות הנמצאים אצלנו כדי להשיג את המטרה וההבטחה של הרמת קרן ישראל. ודבר זה ראינו עין בעין בימי החשמונאים דכתיב (שיר השירים ב, יג) "הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים", ואיתא במדרש ש"על פתחינו כל מגדים" זהו נר חנוכה. והקשר ביניהם הוא מפני שכמו שבהתפתחות השבטים היה נצרך את ההשתדלות והתחבולות של הדודאים, הוא הדין בימי החנוכה כשכני ישראל ובית המקדש נלכדו, ראינו איך החשמונאים היו צריכים לעמוד בפרץ ולעשות את כל הדברים הטבעיים כדי לזרז את עם ישראל לצאת למלחמה כנגד היוונים לשחרר את בית ישראל ותורתו. וגם אנחנו צריכים להדליק נרות כחנוכה על פתחינו בכל שנה כדי שהכל יראו וכן יעשו. וגם איתא בגמרא בשבת (כא, ב) "שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים". ולשון הגמרא ש"בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן" אינו מדויק, שלכאורה יכלו לומר בקיצור "בדקו ומצאו פך אחד". והיית מכלל בספר הלכות והלבוש (חנוכה) אמד פה) שמתחילה בדקו ולא מצאו כלל, והיו יכולים אז לומר, הרי השתדלנו די והותר ולא מצאנו כלל שמן, ובוזה היו

יוצאים ידי חובתם כי אונס רחמנא פטריה, או שיכלו להשתמש בשמן הטמא מדין טומאה הותרה בציבור. אבל החשמונאים לא רצו להשלים עם המצב הנוא, ולכן הם חיפשו יותר ויותר, עד שחפרו בקרקע ומצאו פך אחד של שמן טהור טמון בתוך האדמה, וכמו שכתבו התוס' בשבת (שם ד"ה שהיה). וא"כ הנס של חנוכה נהיה מתוך הבנה והכרה שלא תצמח ההצלה והישועה מעצמה אלא רק על ידי השתדלות עצומה וכוז רצון בלתי מתפשר.

לביתה ובענין הדודאים וכו' שהתפללה אחר שעשתה שני מיני השתדלות וכו'". כלומר שרק כשרחל הרבתה להתפלל והשתדלה בהכנסת שפחתה לבעלה, אז זפתה לפדות את חלקה ולהתעבר. ומהאי טעמא כתוב "ויזכר אלקים את רחל וישמע אליה אלקים", ולכאורה סדר הדברים צריך להיות להיפך, שעל ידי שהתפללה שמע אליה אלקים, ורק אח"כ זכר אלקים אותה לפתוח את רחמה. שאם זכר אלקים אותה תחילה ורחמה כבר פתוחה, למה היא צריכה שוב להתפלל כדי להתעבר. והוכיח מכאן האור החיים הקדוש (שם) "כי הגם שעלה זיכרונה לפנינו עוד הוצרכה לתפילה וכו'". כלומר שלא היתה רחל יכולה להשיג את מה שראוי ומוכן בשבילה בלי להשתדל ולהתפלל להגשימו אע"פ שרחמה כבר היתה פתוחה. וכן מצינו בשרה אמנו, שאע"ג שכבר הבטיח הקב"ה שתלד, ובדכתיב (ית, יד) "למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן", מכל מקום נקטו חז"ל בגמרא בבבא קמא (צב, א) שהטעם שהתעברה שרה היה בשביל שהתפללה על רפואתו של אבימלך קודם לכן, שכל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה וכו'. ומשמע מזה, שאילו לא השתדלה שרה להתפלל על אבימלך לא היתה יכולה להתעבר ביצחק ולקבל את ברכתה והגדולה שמובטחת ומוכנת בשבילה.

ג) הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים

ובספר דודאי ראובן, להג"ר ראובן כ"ץ ז"ל, (בהקדמה) למד מכאן יסוד גדול בענייני הכלל ועבודת ה', שאין לנו להתנחם ולומר אחרי שהכל מן השמים והקב"ה מבטיח כי לא תשכח מפי זרעו, ואף בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם וגו', אם כן אין אנו צריכים כל כך השתדלות ותחבולות במשך הגלות, ותפקידנו רק לישב ולהמתין להתגלות הישועה. שהרי מהמעשה עם הדודאים של ראובן, שעל ידיהם נולדו יששכר וחבולון, אנו למדים שתמיד בכל עניני הכלל, ואף בדברים שבדאי הקב"ה לא יעזבנו ולא יטשנו,

(4) ענין חנה

שני השבוע היו מכניסין מזון לשבע שני הרעב⁵, וכאילו היו עומדים זה אצל זה. אבל בשבליים, הלא בשאר ארצות לא הכינו — או היה נרקבת כמו שאמרו רז"ל⁶ — לכן לא כתיב "ותעמודנה וכו'". והנה במצרים לא היו שבע שני רעב, כי בעוד היה יעקב פסק הרעב בארץ מצרים⁷, ולאחר מיתתו פליגי תנאי בספרי⁸, אבל בשאר ארצות היה רעב כל שבע השנים וזה שאמר "חלום אחד הוא"⁹ — הוא הוראה אחת, "שבע שנים הנה"¹⁰, פירוש המשך שבע שנים¹¹. "ושבע השבליים הריקות וכו' יהיו שבע שני רעב"¹², אבל שבעה פרות שמורה על ארץ מצרים לא יהיו שבע שני רעב, אף שהוראתן הוא לשבע שנים, מכל מקום יפסק הרעב על ידי סיבה, מפני ברכתו של יעקב¹³.

מא, כריכו שבע פרות הטובות שבע שנים הנה וכו' חלום אחד הוא ושבע הפרות וכו' ושבע השבליים הריקות יהיו שבע שני רעב. הדקדוקים גלויים¹, והענין כי הפרות מורות על השבע והרעב אשר תהיינה בארץ מצרים², ולכן חלם ש"מן היאור עולות שבע פרות³, "והנה שבע פרות (עולות אחריהן) מן היאור", שהצלחת המדינה תלוי במימי היאור אם הוא עולה ושוטף על כל גדותיו. והשבליים מורות על השובע והרעב בכל הארצות הסמוכות, אשר "למטר השמים ישתו מים"⁴, ולכן בפרות כתיב "ותעמודנה אצל הפרות", על פי מה שביארתי לעיל⁵, כי העמידה מורה שבשבע

וידעת היום והשבות אל לבבך

"ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת אין נבון וחקם כמורך" (מא, לט)

משמעות לשון הפסוק שפרעה האמין בה', שהרי אמר "הודיע אלקים". ויש להבין, מה השתנה אחרי כמה שנים, שאמר למשה (שמות ה, ב) "מי ה' אשר אשמע בקולו"?

יש לבאר זאת על פי מעשה שהיה, המסופר על רבי חיים מבריסק. בעיר בריסק היה יהודי עשיר, אשר את רוב כספו השקיע באוניות משא. יום אחד פרצה בים סערה שהטביעה את כל אניותיו, והוא נשאר נקי מנכסיו. חששו האנשים, שכאשר יודע לו הדבר יבוא לידי סכנה, על כן פנו אל רבי חיים שנודע בחכמתו הגדולה, וביקשו ממנו לבצע את המשימה הקשה.

נכנס רבי חיים לביתו ואמר לו, שברצונו להתייעץ עמו, כיצד לנחם יהודי שהפסיד את כל רכושו. אמר העשיר, שעצתו היא לחזקו באמונה ובטחון, ושייתן הודאה לה' שכילה חמתו על עצים ואבנים, ולא נפגע בגופו.

כך ישבו ודיברו יחד בהרחבה על ענייני אמונה ובטחון בה' במשך זמן מה. לבסוף, אמר לו רבי חיים, "אתה הוא היהודי שהפסיד את כל רכושו!"

כששמע זאת העשיר, התעלף. בקושי רב הצליחו להשיב את נפשו. לאחר שהתאושש מעט, שאלו רבי חיים מדוע הגיב בצורה כה קשה, והרי דקות ספורות קודם לכן דיבר דברי אמונה וחיזוק?

השיב העשיר "הכל נכון כל זמן שאני חושב שאניותיי משייטות להן בשלוה בים, וכל הנידון הוא לעודד מישוהו אחר, אוכל לייעץ לו כיצד להתמודד, אבל כשהדבר קשור אלי, זה כבר דבר שונה לגמרי".

על דרך זה יש לבאר, כי כאשר שמע פרעה את פתרונו של יוסף על החלום, לא היה הדבר נוגע אליו ישירות, אלא לנתיני ממלכתו שיוכלו להמשיך להתקיים, לכן לא התנגד לקבל שפתרון החלום היה מאת ה'. אבל כאשר הצטווה לשלוח את עם ישראל ממצרים, אמר "מי ה' אשר אשמע בקולו", פיון שהדבר היה נוגע לו עצמו, כי מחובתו היה לשלחם.

(5)

ס' ה'תש"ז

(4)

שב
אונים

פרשת מקץ מא

לתורה

שבדורות האחרונים, מגיעים לשלטון ע"י מהפכה בעם נגד המלך ואומרים לו (אם הפוליטיקה דורשת להשאירו במקומו): "על פי ישיק כל עמר רק הכסף אשר לך...".
(מב) ויתן אתה על יד יוסף, שהמלך בעצמו נתנה על יד יוסף (לא כאמר בהמן: "יוסף המלך את טבעתו... ויתנה להמן", וכן במדכ"י: "ויתנה למדכ"י"), וכן כל הכבוד, שנעשה ליוסף, נעשה ע"י פרעה בעצמו: וילבש, וישם, וירכב, וזה משלו נתנו לו: ידין שלא נגעו באשת פוטיפר, וכן כל אבריו (ב"ר פ"צ), ולבגדי שש — זכה בשביל שעובד בגדו בידה וינס.

(מג) ונתון אתו. הטכס, שנעשה ליוסף, בשעה שנמסר לו רסן הממשלה. היה: המלך נתן את טבעתו על יד יוסף, הלבשו בגדי שש, שם רביד הזהב על צוארו והרכיבו במרכבת המשנה, כשקוראים לפניו "אברך" — וזה היה לאות, שנמסרה הממשלה לידו על כל איז מצרים: "ונתון אתו על כל ארץ מצרים".

(מה) צפנת פענח, השם הזה נזכר בתורה רק פעם א': ומה נזכר, שיוסף לא השתמש בו, רק בשמו העברי, ומה תוכחת מגולה לאלה, המשנים את שמם לשם האומות, ובפרט מי ש"זוכה" לקבל מהמלך את התואר לורד או ברון, והמלך שנית את שמו כנהוג — או הם מלחזיקים להם עוד את שמם היהודי: והוא זרעו אחריו נודנים סלסול בעצמם להקרא רק בשם החדש, שהעניק להם המלך לשם ולתפארת. אבל יוסף הצדיק מאז להקרא בשם, שנתן לו פרעה בשעת ההכתרה למשנה למלך, והסיף להקרא רק בשמו

העברי — "יוסף". הוא היה בארצו בבית האסורים, ואמר: "כי גנבתי מארץ העבריים", והוא הודה בשמו העברי, בשבתו בארמון המלך.

ויתן לו את אסנת בת פוטיפר, פרע' למה שרך לו פרעה אשה, האם זה ענין למלך? וי"ל בזה ג' טעמים: א) חשך פרעה, שמה ימצאנו פוטיפר ליוסף בשוק ויאמר: "עבדי אתה", אבל אחרי שלקח את בתו לאשה, יספר פוטיפר בשבתו ויאמר, שהמדינים גנבו אותו, ולא היה עבד מעולם, ב) השידוך הזה סתם את פי מחזרות בלבנה, שהפיצו עלילת אשת פוטיפר על יוסף, כי מעתה יראו הכל, שפוטיפר בעצמו אינו מאמין בעלילה זו.

כי לולא זאת, לא היה גותן לו את בתו לאשה, כדי שלא יתקרבו שנית אשתו עם ה"פיריות"א"ר. ומהמר ח"ל, הנסמן על האשה לא ישא את בתה (יבמות כ"ו).

מתקבל על הדעת, ואפשר לקיימו מסביר: א) איש נכרי, כי ימלך, אינו מתקבל על רוב העם, ואומרים לו: "האחד בא לגור וישפט שפוט", ולכן השתדל פרעה, שחפץ בטובת ארצו וטובת יוסף,

— שישא אשה מבנות הארץ, ויהיה ע"י זה כמו אורח במדינה: ולפיכך נסמך לשידוך הזה: "ויצא יוסף על ארץ מצרים", שאחר שהשתדל עם בת פוטיפר, יצא למלך על מצרים.

אסנת בת פוטיפר, בת פוטיפר חליכה, ויש מ"ל שדרשו, שכונת וליכה היתה לש"ש, להעמיד זרע מיוסף, כמו שראתה באיציטוניות. — מה שנתקיים בביתה, והקשה בני הרב הגאון ר' אליעזר שליט"א, ממנהלי ישיבת סלו, אשר בקליזלבה, הלא גם תמר עשתה. שלא

הוא היה בארצו בבית האסורים, ואמר: "כי גנבתי מארץ העבריים", והוא הודה בשמו העברי, בשבתו בארמון המלך.

כהונן, אלא שנחבנה לש"ש, ויצאח ממנה מלכות בית דוד, ושמה נשאר לשם ולתהלה בישראל: חליכה שגם היא נתחבנה לש"ש, נשאר שמה לדראון עולם, וכי מה בין זולו? ואמר בזה רעיון יפה, שיש הרבה אנשים, שעושים מעשים מכוערים, ולא רק אומרים, אלא שמאמינים בעצמם, שעושים זה לש"ש, ואין נדע את הדבר, העשה כאמת לש"ש, ומה יבחון האדם א"ע בשעת חשבון הנפש, אם אמנם עשה הדבר המוגנה לש"ש? וי"ל שעלינו להתבונן, איך הניב על המכשולים, שפגש על דרך מ"ש, וז"ל אמר: "בהדי כבשי דרחמנא למה לי? וכשמעבדים מן השמים, מסתמא אין מעשי רצויים בעיני ה', — סימן שכונתו היתה כאמת לש"ש, וכן עשתה תמר, וכשעה שהוציאוה להשרף, אותה ואת התאומים שבבטנה, אברה, מוטב שאשרף בכבשן האש ולא אלבין פני יהודה ברבים: אני עשיתי את ז"ל ואם מן השמים מעבדים, ש"מ שדרכי לא ישרה בעיני ה', ולפיכך לחלוטו הכל, שעשתה מה שעשתה לש"ש ולא להנאת עצמה, אבל ההולך בדרך — לא — דרך מ"ש, אלא שמה שיש להנאת עצמו ולא מכושלים על דרכו, הוא עושה נבלות גדולות, כדי להסירם — אות היא, כי ראשית מחשבתו היתה להנאת עצמו ולא לש"ש, וכן אנו רואים בחליכה: היא פגשה מכשולים על הדרך, שבתרה ללכת בה לש"ש: יוסף ממאן ואינו שומע אליה, מה עשתה ה"צדקת" הזאת? הוציאה ויבה נמבה על איש צדיק ונזיל ומסרה אותו לבעלה שר"המבחים, הרגיל בשפיכת דמים, וכפפע היתה בינו לבין המות.

ה' — סימן שכונתו היתה כאמת לש"ש, וכן עשתה תמר, וכשעה שהוציאוה להשרף, אותה ואת התאומים שבבטנה, אברה, מוטב שאשרף בכבשן האש ולא אלבין פני יהודה ברבים: אני עשיתי את ז"ל ואם מן השמים מעבדים, ש"מ שדרכי לא ישרה בעיני ה', ולפיכך לחלוטו הכל, שעשתה מה שעשתה לש"ש ולא להנאת עצמה, אבל ההולך בדרך — לא — דרך מ"ש, אלא שמה שיש להנאת עצמו ולא מכושלים על דרכו, הוא עושה נבלות גדולות, כדי להסירם — אות היא, כי ראשית מחשבתו היתה להנאת עצמו ולא לש"ש, וכן אנו רואים בחליכה: היא פגשה מכשולים על הדרך, שבתרה ללכת בה לש"ש: יוסף ממאן ואינו שומע אליה, מה עשתה ה"צדקת" הזאת? הוציאה ויבה נמבה על איש צדיק ונזיל ומסרה אותו לבעלה שר"המבחים, הרגיל בשפיכת דמים, וכפפע היתה בינו לבין המות.

ה' — סימן שכונתו היתה כאמת לש"ש, וכן עשתה תמר, וכשעה שהוציאוה להשרף, אותה ואת התאומים שבבטנה, אברה, מוטב שאשרף בכבשן האש ולא אלבין פני יהודה ברבים: אני עשיתי את ז"ל ואם מן השמים מעבדים, ש"מ שדרכי לא ישרה בעיני ה', ולפיכך לחלוטו הכל, שעשתה מה שעשתה לש"ש ולא להנאת עצמה, אבל ההולך בדרך — לא — דרך מ"ש, אלא שמה שיש להנאת עצמו ולא מכושלים על דרכו, הוא עושה נבלות גדולות, כדי להסירם — אות היא, כי ראשית מחשבתו היתה להנאת עצמו ולא לש"ש, וכן אנו רואים בחליכה: היא פגשה מכשולים על הדרך, שבתרה ללכת בה לש"ש: יוסף ממאן ואינו שומע אליה, מה עשתה ה"צדקת" הזאת? הוציאה ויבה נמבה על איש צדיק ונזיל ומסרה אותו לבעלה שר"המבחים, הרגיל בשפיכת דמים, וכפפע היתה בינו לבין המות.

ההגבה הזאת של וליכה מראה שכונתה היתה רק למלאות תאוה, ושמה נשאר לדראון עולם, ובמדה כזו עלינו למדוד את כל אדם, המתנשא לאמר, כונתני לש"ש, פוטיפר פרע' כהן אן. הוא פוטיפר אלא ששינו את שמו, רש"י, אבל מדוע נשתנה גם שם משמורתו? ונראה שמפני כבודו של יוסף העבירו פרעה ממשרת שר הטבחים הבויה למשרת הכהן הגדול לאילי און (ע"י א"ע זרמב"ן), והנהגה לבחור לשר טבחים גבור גדול, כדי למעט ביטורי הגדול, כנאמר: "כי כאיש גבורות" (שופטים ח'), ומכיון שמצרים עבדו לשור, ר"ל לאילי הכהן, שנאמר: "ורב תבואות בכח שור" (משלי י"ד), לפיכך היה הגבור פוטיפר מתאים גם לכהן לפני האליל הזה, וע"פ שפרעה שבימי יוסף האמין בפרט אחרי החלום, באלה עולם, אבל עבד גם את האלילים בשותף.

(מו) ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים, הארץ עשתה בו שני השובע תבואה בכמות ואיכות (הראויה להתקיים) כאלו, — שאפשר היה לקמן ממנה ולאחסן אותה לשני הרעב, והיינו לקמצים.

(מח) ויקבץ את כל אכל, קנה מכסף המדינה את כל מותר האכל שבמגרים, מלבד החומש, שנתנו מצרים לפרעה בתור מס.

אכל שזה העיר אשר סביבתיה נתן בתוכה, ע"י לעיל ל"ה, ויש להוסיף, שבכונה ערב את התבואה מכל הסביבה במחסנים אשר בעיר, ולא יבואו המצרים לצעוק: "לנו התבואה", אם היה עושה מחסן בכל כפר וכפר.
(מט) עד כי חדל לספר כי אין

5

ב וְלֹא אָמַר לָבוֹ, כִּי הָיָה רָאוּי לְתַפְרֵשׁ לְשׁוֹן
טוֹב, כִּי "רָדוּ" מִלְשׁוֹן יִירֵדָה וְאֵינוּ דְבוֹר צַח
וְטוֹב — לְשׁוֹן הַמּוֹרָה עַל יִירֵדָה, וְאָמְרוּ חו"ל
"פִּתְחָה דְּבִרְיָךְ יֵאִיר", וְאָף עַל גַּב שְׁמִי שֶׁהוּא
הַזֶּלֶךְ מֵאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל לְמַצְרַיִם יוֹרֵד, בְּאַרְצֵי
יִשְׂרָאֵל גְּבוּהָ מְכַל הָאֲרָצוֹת, אֲפִילוּ הֵכִי לֹא הָיָה
לִיָּה לְמִימֵר כֵּן — אַחֵר שֶׁהוּא לְשׁוֹן יִירֵדָה.
אֲבָל מִהַ שֶׁכָּתוּב (פְּסוּקָה) "וַיִּרְדּוּ אַחֵי יוֹסֵף" (קוֹסֵט
הַל"ס) — לֹא קֶשֶׁה, כִּי הוּא לְשׁוֹן הַכְּתוּב,
וְדוּקָא הַמְדַּבֵּר לֹא יֹאמֶר "רָדוּ" מִפְּנֵי שֶׁהוּא
לְשׁוֹן הַכְּתוּב.

(7)
לְשׁוֹן

(8) לְשׁוֹן אֲרִיזָה

(9) שׁוֹן אֲרִיזָה לְשׁוֹן

וְהַקּוּשִׁיָּא מֵרֵאשִׁית קוּשִׁיָּא עֲצוּמָה הִיא, וְאֵין שֵׁם
מִשְׁפָּט מִלֶּךְ. אֲבָל אֵין רָגִיל לִזְמַר לְפִי
לְאַמְרִינֵן פֶּרֶק יֵשׁ נִוְחָלִין [קִי"ח ע"ב] בְּפִסּוּק כָּלֵב
בֶּן יִפְתָּה וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹחַן חֵיו מִן הָאֲנָשִׁים, שֶׁנִּטְלוּ
יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹחַן וְכָלֵב חֲלָקִים שֶׁל מִרְגְּלִים בְּאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל,
וְזֶה יְכוֹנֶה חֵיו, נִמְצָא מִי שֶׁמִּפְסִיד חֶלֶק בְּאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל
נִקְרָא מִיָּתֵהּ, כִּי יִדְעֵת הַהִפְכִּים אַחַת, וְרֵאשִׁית דִּימָה
בְּנִפְשׁוֹ שֶׁהוּא הַבְּכוֹר וְשֵׁנִי בְּנִי יִטְלוּ ב' חֲלָקִים כְּמוֹ
שֶׁהִי אַח"כ אֲפִרִּים וּמִנְשָׁה, וְאָמַר עֵתָּה אַתְּ שֵׁנִי בְּנִי
תְּמִית תִּטּוֹל מֵהֶם חֲלָקִים בְּאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל, וְזֶה רָאוּי
לְאַמְרוֹ. אֲלֵא שְׁאֵין מוֹסִיף עָלָיו דְּבַר דְּרוֹשׁ אֲגֻדָּה,
יַעֲקֹב הַשֵּׁיב [ב"ר צ"א י"ב] בְּכוֹר שׁוֹטָה הוּא זֶה
בְּנִי הֵם וְלֹא בְּנִי, שֶׁהַמְכוּן הוּא בְּלִשׁוֹן תִּימָה וְכִי
לֹא בְּנֵי הֵם, וְאֵין אֹמֵר שֶׁהוּא בְּנִיחוּתָא, כִּי יַעֲקֹב
כָּבֵד הַחֲלִיט בְּדַעְתּוֹ לִיטּוֹל הַבְּכוֹרָה מִמֶּנּוּ וּבְלֹא"ה
אֵין שֵׁנִי בְּנִי כְּבִנִי יַעֲקֹב כְּמוֹ שֶׁהָיוּ מִנְשָׁה וְאַפְרַיִם
לְרֵאשִׁית וּשְׁמַעוֹן, כְּבֵד פֶּסֶק יַעֲקֹב שֶׁלֹּא יִהְיוּ אֵלּוּ בְּנֵי
אֲלֵא בְּנֵי אֲבִיהֶם, וְרֵאשִׁית אֵינוּ בְּכוֹר לְנַחֲלַת אֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל, וּמִשּׁוֹ"ה קָרָא בְּכוֹר שׁוֹטָה, כְּמוֹ הַדָּס שׁוֹטָה
[סוּכָה י"ב ע"א], שְׁאֵינוּ בְּכוֹר גְּמוּר, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ
פִּי שְׁנַיִם בְּנַחֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, עֵינֵי פֶרֶק יֵשׁ נִוְחָלִין
[קכ"ו ע"ב] בּוֹכְרָא סְכֵלָא, וְאַ"כּ בְּנֵי הֵם וְלֹא בְּנֵי
בְּנִיחוּתָא, וְאֵין כָּאֵן מִשְׁכוֹן וְעֲרֻבּוֹתָא:

1

6

4

6

2

(6)